

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РЕФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТРУКТУРИ

Розвиток ринку банківських послуг впродовж останніх років характеризувався зростанням ролі комерційних банків як основних фінансових посередників в економічній системі України, що визначилося активізацією їх позиції у державі, вкладанням коштів у реальну економіку, відповідальністю за стан платоспроможності значного числа суб'єктів господарювання, розширенням асортименту банківських продуктів і послуг, поглибленням тенденції до універсалізації банківської діяльності, створенням банківської системи ринкового типу. Економічний розвиток і політична орієнтація України багато в чому пов'язані з банківською діяльністю, проте існує багато чинників, що гальмують розвиток банківської системи: падіння виробництва; надмірно низькі грошові доходи населення, що заморожують сферу внутрішнього інвестування; відсутність правового захисту вітчизняного кредитора, що сприяє процесу банкрутства навіть великих банків; роздрібненість банків на безліч карликових установ і відповідно розпорошеність банківських фінансових ресурсів тощо.

Нині банківська система України перетворилася на одну із провідних сфер підприємницької діяльності, як засвідчує офіційна статистика, банківська система розвивається темпами, які у 7—8 разів перевищують темпи розвитку української економіки у цілому, хоча загалом рівень її розвитку явно недостатній не стільки внаслідок прорахунків у сферах управління активами, пасивами і ліквідністю, скільки тим, що із здійсненням хибного антиринкового підходу державних структур вона штучно загнана у сферу діяльності щодо одержання прибутку переважно за рахунок обертання грошей. На сьогоднішній день банківська система України виявилася перед фактом несумісності між банківською системою, що склалася у нашій країні за роки її незалежного розвитку, та реальним сектором економіки, за якого переважання короткострокового кредитування у діяльності комерційних банків для торговельних та спекулятивних цілей не відповідає меті структурної розбудови економіки країни, а навпаки — консервує деформовані пропорції. Високі процентні ставки банківського кредиту ускладнюють використання ресурсів

банківської сфери для капіталоутворення, простежується стійка недокапіталізація комерційних банків із звуженням можливостей кредитування економіки, що супроводжується втратою банками частини ресурсів та зменшенням активів внаслідок зростання маси коштів, вкладених у державні зобов'язання, надмірних ризиків кредитування, пов'язаних із недосконалістю інституційної системи банків, яка законодавчо не гарантує повернення банківських кредитів.

За таких умов не дивно, що інтереси підприємств ігноруються. Це дає підстави звинувачувати комерційні банки у здійсненні переважно лихварських функцій кредитування операцій із швидким обертанням коштів, оскільки кредити, надані сфері торгівлі становлять 36,6 % усіх кредитних ресурсів, обробної промисловості — 29 %, сільського господарства — 7,4 %, до того ж часто застосовуються кредити овернайт терміном дії від поточного банківського або торгового дня до наступного¹.

І хоча виробнича сфера економіки почала нарощувати темпи виробництва, особливо у галузях важкої індустрії, зростання не набуло системного, а має переважно інерційний характер, оскільки продукція цих галузей промисловості майже на 30 % складається із продукції металургійного комплексу, який працює на зовнішній ринок за умов сприятливої кон'юнктури на світових ринках металопродукції і не може бути національним галузевим пріоритетом внаслідок високої ресурсо- і природомісткості, що визначає регресивність структури українського експорту (з країни здебільшого вивозиться сировина і товари первинного виробничого циклу), і це фактично консервує технологічну відсталість економіки. Реальними чинниками економічного пожвавлення за останні роки стало розширення внутрішнього ринку за рахунок підвищення платоспроможного попиту населення і виробничого сектору, що відбулося за рахунок перерозподілу економічних ресурсів із виплатою заробітної плати і пенсій, збільшенням обігових коштів виробництв, зменшенням кредитування поточних державних витрат, проте із збереженням субстанціональних чинників нестабільності в економіці країни за недосконалої структури суспільного виробництва із дотриманням штучно встановлених показників економічного зростання дія цих чинників мала тимчасовий характер, що позначилося на уповільненні темпів зростання ВВП у 2002 р. до 104,3 % із 109,1 % у 2001 р., хоча і ці

¹ Швайка М. Неефективність грошово-кредитних та податкових механізмів — гальмо економічного поступу України // Економічний часопис XXI. — 2004. — № 2. — С. 25.

темпи зростання були забезпечені надмірним сповзанням економіки України у 1991—2000 рр¹.

Болючим питанням залишається проблема оновлення основних виробничих фондів, оскільки у деяких галузях ступінь їх зношення сягає 70 %. Основою української економіки залишаються морально і фізично застарілі технології, ступінь зношування основних фондів щорічно відновлюється лише на 3 % і, як наслідок, в умовах глобалізації вітчизняна продукція втрачає конкурентоспроможність. За останні більш як 13 років продуктивність основних фондів зменшилася майже в 3 рази: із 60 коп. ВВП на кожну гривню основних фондів до 22 коп. Звичайною стала ситуація, коли нестача обігових коштів у підприємств реального сектору економіки викликана технологічно недосконалою системою виробництва із високим рівнем ресурсомісткості і зміна такої виробничої системи вимагає додаткових капіталовкладень для запровадження сучасних технологій світового рівня. Утворення такої ситуації глухого кута в економіці стало наслідком не тільки послаблення інноваційної діяльності, оскільки за ці роки кількість впроваджених нових технологій зменшилась у 5, а засобів комплексної механізації — у 12 разів, але й великою мірою внаслідок недостатньої дієвості банківської системи у реформуванні економічної структури країни.

Кошти як вкладалися, так і продовжують вкладатися у сфери, що дають негайний дохід, а не у стратегічно важливі для держави напрями виробництва, що посилює деформації відтворювальної структури виробничого потенціалу, коли енергомісткі й технологічні застарілі галузі виробляють майже половину ВВП, а галузі легкої промисловості та виробництва споживчих товарів практично перестали існувати.

Головною вадою економічної політики держави є підтримка неефективно працюючих підприємств і неефективних власників, які отримують податкові пільги і прагнуть отримувати пільгові банківські кредити комерційних банків; до того ж стосовно таких неефективних власників на законодавчому рівні не передбачені заходи щодо обов'язкового повернення отриманих кредитів комерційним банкам, що підриває основи економіки та банківської системи зокрема. Щодо таких власників іншою «нішею» для особистого збагачення виявилися іноземні кредити,

¹ Горська О. В., Фащевська О. М. Роль банківської системи у структурному регулюванні економіки // Банківська справа. — 2003. — № 12. — С. 108.

надані під гарантії уряду фізичним та юридичним особам, які не забезпечили ні їх обслуговування, ні погашення, внаслідок чого держава виплатила за цими боргами 7,9 млрд грн¹.

Гострою проблемою економіки є продовження відпливу вітчизняного капіталу за кордон через відсутність сфер прибуткового вкладення, це фінансово знекровлює економіку, позбавляє ресурсів для економічного зростання і є підтвердженням думки, про те, що гроші у країні є, свідченням чого, за даними НБУ, є «втеча» з України понад 3,5 млрд дол. США лише впродовж трьох років (2000—2002 рр.), що осіли переважно в офшорних зонах². Наразі від держави чекають ефективних заходів боротьби із криміналізацією фінансової сфери, поліпшення інвестиційного клімату, амністії вивезених капіталів. Натомість підтримка вільних економічних зон і територій спеціального режиму, що не виправдали себе з економічної точки зору, посилює індикатори тіньової діяльності, що зсередини розхитують економіку і використовуються переважно для безмитного ввезення великої кількості споживчих товарів, що завдає шкоди вітчизняним виробникам. Немає сумнівів, що за такою непрофесійною державною немічністю проглядає винахідливість кланово-олігархічних владних структур, у цьому зв'язку доречним виглядає широке інформування громадян України про персональний склад боржників за наданими банківськими позиками, які цим шкодять національним інтересам.

Неупереджений аналіз стану і динаміки економічних процесів дає підстави стверджувати, що у країні триває структурна криза, здатна призвести до спаду економіки, чому сприяє спотворена кредитна політика банківської системи України. Держава повинна створити надійні умови для розвитку банківського кредитування шляхом забезпечення виконання урядом та іншими державними органами виконання ними ж прийнятих рішень, невтручання адміністративними силовими методами у прийняття рішень щодо банківського кредитування, створення державної системи обліку боржників за отриманими банківськими кредитами, необхідні законодавчі рішення щодо виключення із практики застосування таких заходів, як визнання кредитних угод недійсними, поділ підприємств, зміна форми власності або приватизація із відмовою нових власників від попередніх зобов'язань, відчуження заставленого майна тощо, оскільки вал

¹ *Симоненко В.* Біль // «Дзеркало тижня». — 2002. — № 45.

² *Самсоненко Л.* НБУ не збирається панькатися з відбивачами «брудних» грошей // Урядовий кур'єр. — 2 лютого 2003 р.

неповернених кредитів скорочує пропозицію нових, що має наслідком недоотримання значних потоків ресурсів і значного послаблення ролі банківського кредиту у забезпеченні виробничого сектору необхідними грошовими ресурсами.

Нині як передумова розвитку банківської системи необхідне прийняття Верховною Радою України низки законів для удосконалення законодавства і першочергового прийняття потребує Закон «Про захист прав банків-кредиторів».

Концентрація капіталу на пріоритетних напрямках, державна підтримка провідних банків, наукове управління розпорощеними до цього часу грошовими потоками постають тими заходами, що можуть забезпечити економічний розвиток економіки. Збільшення мінімального рівня капіталів банків постають важливим інструментом оптимізації банківської системи України.

А. М. Мороз

Київський національний економічний університет

ПОСИЛЕННЯ ВПЛИВУ БАНКІВ НА РОЗВИТОК І СТРУКТУРНІ ЗМІНИ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

1. Розвиток економіки і кредитної діяльності банків

За період 2001—2003 рр. ВВП збільшився на 29,3 %, обсяг промислової продукції — на 19,7 %, роздрібний товарообіг виріс на 45,4 %, платні послуги — на 47,1 %, експорт товарів — на 37,4 %, інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення) — на 56,4 %.

Із-за неврожаю зернових скоротився обсяг сільськогосподарської продукції у 2003 р.

У поточному році продовжується нарощення обсягів ВВП, промислової продукції, подолано спад обсягу продукції сільського господарства, збільшуються капітальні вкладення та інші макроекономічні показники.

Тобто Україна після глибокої кризи і падіння економіки у 1991—1999 рр. уже більше 3-х років демонструє значні темпи економічного зростання, проте передкризового рівня наша економіка ще не досягла.

На розвиток економіки суттєво впливала банківська система України. Вона забезпечувала потребу в грошах і кредитах. Грошова маса за 3 роки збільшилась у 2 рази, монетизація ВВП — на 61 %, кредити виросли у 2,4 рази.